

Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Yaşa(ma)yan İnsan Hazinesi Olarak Âşık Veysel

İbrahim Ethem ARIOĞLU*, Özlem AYDOĞDU ATASOY**

Özet

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından 2003 yılında kabul edilen ve 2006 yılında da Türkiye tarafından onaylanan "UNESCO Somut Olmayan Mirasın Korunması Sözleşmesi"nin uygulanması hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gerçekleştirilmektedir. Sözleşmenin ulusal düzeyde uygulanması "Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri" ile "Yaşayan İnsan Hazinesi Türkiye Ulusal Envanteri" olmak üzere iki ayrı kategoride yürütülmektedir. "Yaşayan İnsan Hazinesi" terimi, somut olmayan kültürel mirasın öğelerini tekrar yaratma ve yorumlama konusunda yüksek düzeyde bilgi ve beceriye sahip bireyleri içerir. Diğer bir ifadeyle bir gelenek taşıyıcısının Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak tanınabilmesi için belirli şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartlara haiz bireyler uzmanlar komisyonuna "Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak önerilirler.

Yaşayan insan hazinesi olarak kaydedilen gelenek temsilcilerinden birisi de âşıklardır. Yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşan âşıklık geleneği bu geleneği yaşatan âşıklar ile hayat bulmuştur. Âşık Veysel de âşıklık geleneğinin yirminci yüzyıldaki önemli temsilcilerinden birisidir. Veysel ozanlığının yanı sıra Türk halk müziğindeki özgün tarzı, derin sözleri ve sazıyla da tanınmıştır. Veysel halk müziğine ve halk edebiyatına yaptığı katkılarla Türk kültürünün önemli bir parçası haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, yaşayan insan hazinesi kavramına ve envanterine eleştirel bir bakış açısı sunarak Âşık Veysel'in -yaşamı sona ermiş olmasına rağmen- bir gelenek üreticisi, taşıyıcısı ve aktarıcısı olarak "Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri" kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusuna cevap aramaktır. Bu amaç doğrultusunda konu hakkında yazılan kaynaklar ele alınarak bıraktığı mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması yönünde büyük önem taşıdığı düşünülen Veysel'in "Yaşayan İnsan Hazinesi Türkiye Ulusal Envanteri" göz önüne alınarak "Yaşamakta Olan / Unutulmayan İnsan Hazinesi" olarak kabul edilip edilemeyeceği üzerine detaylı bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Veysel, âşıklık geleneği, somut olmayan kültürel miras, yaşayan insan hazinesi.

Âşık Veysel as a (Non)Living Human Treasure in the Context of Intangible Cultural Heritage

Abstract

The implementation of the "UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage," which was adopted by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) in 2003 and ratified by Turkey in 2006, is carried out at both national and international levels. At

* Doç. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, e-mail: iearioglu@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-4051-3700>

** Öğr. Gör., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, e-mail.: oatasoy@bandirma.edu.tr

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-7028-6866>

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Arioğlu, İ. E. ve Aydoğdu-Atasoy, Ö. (2023). Somut olmayan kültürel miras bağlamında yaşa(ma)yan insan hazinesi olarak Âşık Veysel. *Küllüye*, [Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı], 22-35. <https://doi.org/10.48139/aybukulluye.1361236>

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
15 Eylül 2023	24 Ekim 2023	Araştırma Makalesi	22-35
15 September 2023	24 October 2023	Research Article	

the national level, the implementation of the Convention is conducted through two separate categories: the "Intangible Cultural Heritage of Turkey National Inventory" and the "Living Human Treasures of Turkey National Inventory." The term "Living Human Treasures" includes individuals who possess a high level of knowledge and skill in recreating and interpreting the elements of intangible cultural heritage. In other words, for a tradition bearer to be recognized as a "Living Human Treasure" by the Ministry of Culture and Tourism, they must meet certain criteria. Individuals who meet these criteria are recommended to the expert commission as "Living Human Treasures."

One of the tradition bearers recognized as a living human treasure is the "aşiks" (folk poets). The tradition of aşıklık, which has survived for centuries, has come to life through the aşiks who carry on this tradition. Âşık Veysel is one of the significant representatives of aşıklık tradition in the twentieth century. In addition to his skills as a poet, Veysel is also known for his unique style in Turkish folk music, profound lyrics, and mastery of playing the saz (a musical instrument). With his contributions to folk music and folk literature, Veysel has become an important part of Turkish culture.

The purpose of this study is to provide a critical perspective on the concept and inventory of living human treasures and to examine whether Âşık Veysel, despite having passed away, can be evaluated as a producer, bearer, and transmitter of a tradition within the framework of the "Living Human Treasures of Turkey National Inventory." To achieve this goal, existing sources on the subject are considered, and a detailed evaluation is made regarding whether Veysel, whose legacy is considered highly important for preservation and transmission to future generations, can be recognized as a "Living Human Treasure" within the "Living Human Treasures of Turkey National Inventory."

Keywords: Âşık Veysel, minstrel tradition, intangible cultural heritage, living human treasures.

Extended Abstract

This study aims to evaluate Âşık Veysel, one of the prominent representatives of the Turkish folk poetry tradition, within the context of the Intangible Cultural Heritage (ICH) framework by considering the tradition of "aşıklık" (folk bardic tradition). In this regard, the study first provides information about the concept of ICH within the scope of the "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage," adopted by UNESCO in 2003 and recognized by Turkey as a party in 2006. The Convention explicitly defines the areas of ICH, one of which is oral traditions and expressions, including performing arts and oral traditions. The âşıklık tradition falls within this category. This tradition is considered an important aspect of Turkish folk literature, and its representatives have preserved it by possessing knowledge and performance skills. Âşiks (folk bards) continue to maintain the tradition in various contemporary settings and environments.

Furthermore, the study delves into the historical origins of the âşıklık tradition, emphasizing that its earliest representatives can be traced back to the 14th century. Âşık Veysel emerges as one of the most prominent figures of this tradition in the 20th century. Veysel is renowned for his unique style of playing the saz (a traditional Turkish musical instrument) and his profound and emotional lyrics, making him a leading figure in Turkish folk music and folk literature. Âşık Veysel is also known as a village minstrel or bard, and he introduced a distinctive style to Turkish folk music. His works are considered a significant part of Turkish culture and continue to be listened to, performed, and studied, showcasing their enduring relevance and influence.

The concept of "Living Human Treasures" is one that has emerged within the framework of UNESCO's "Intangible Cultural Heritage Convention." This program aims to recognize living human treasures, promote the sustainability of cultural heritage, and encourage the preservation of their knowledge and skills for future generations. Additionally, it fosters international collaboration and awareness for the promotion and safeguarding of cultural heritage. Living Human Treasures are individuals who are also considered tradition bearers and practitioners of intangible cultural heritage. These individuals possess a high level of knowledge and skills in a specific cultural tradition, practice, or art form, and they play a crucial role in keeping that heritage alive. They are the ones who pass down traditional knowledge and skills from one generation to the next, ensuring the continuity of cultural heritage. In other words, Living Human Treasures are central figures in the efforts to preserve and sustain intangible cultural heritage, and their knowledge and skills play a significant role in maintaining cultural diversity and heritage.

In this context, one of the main objectives of the study is to critically examine whether Âşık Veysel can be evaluated as a "Living Human Treasure" within the framework of Intangible Cultural Heritage. This is because poets like Âşık Veysel embody the fundamental elements of this program. They undertake the responsibility of keeping the tradition alive, passing it on to new generations, and carrying this cultural heritage into the future. Âşık Veysel's music and lyrics are an integral part of Turkish culture, and his works still carry deep meaning and impact. Therefore, Âşık Veysel and similar folk bards should be acknowledged as enduring human treasures, as they play a vital role in preserving and transmitting Turkish folk poetry and music, making them unforgettable cultural treasures.

The study also discusses how past tradition representatives who lived in previous years or who passed away before the adoption of the Intangible Cultural Heritage Convention should be approached. According to the findings of the study, both living and deceased tradition representatives should be recognized as integral parts of cultural heritage for the sustainability of the tradition. Therefore, the concept of "Enduring Human Treasures" has been proposed for tradition masters who meet the criteria of both living and enduring human treasures. In conclusion, acknowledging Âşık Veysel and similar folk bards as significant bearers of Turkish folk poetry, both as living human treasures and enduring human treasures, can contribute to the preservation of Turkish culture and the transmission of this heritage to future generations.

Giriş

Âşıklık geleneği, uzun bir tarihî geçmişe sahiptir ve farklı coğrafya ve mekânlarda kendini göstermiştir. Âşıklar, eserlerinde konu ve dil açısından içinde buldukları halkın kültürel değerlerine yer vererek âşık şiirinin eşsiz örneklerini ortaya koymuşlar ve bu geleneği yüzyıllardır koruyarak günümüze taşımışlardır.

Halk edebiyatıyla ilgili birçok çalışmada, âşıklık geleneğinin İslâmiyet öncesi ozanlık geleneğine dayandığı ve bu geleneğin ilk temsilcilerinin ozanlar olduğu belirtilir. Bu geleneğin temsilcileri, halk şairi, ozan, âşık, badeli âşık ve kalem şairi gibi isimlerle anılan çeşitli unvanlarla tanınmış ve bu geleneği kendi özgün tarzlarıyla temsil etmişlerdir. Genel olarak kabul gören görüşe göre, âşıklık geleneğinin ilk temsilcileri 14. yüzyıldan itibaren görülmüş ve bu gelenek günümüze kadar gelmiştir. Örneğin, 14. yüzyıl Anadolu sahasının temsilcisi olarak Timur'un Kars'ı işgal etmesi sonrasında bir destan söyleyen Baykan'a dair elimizde bu şiirine dair belgeler bulunmaktadır (Alptekin, 2018, s. 184). Bu gelenek günümüzde de devam etmekte olup Âşık Ömer, Ercişli Emrah, Gevheri, Karacaoğlan, Kayıkçı Kul Mustafa, Köroğlu, Kuloğlu, Dertli, Seyranî, Sümmanî, Ruhsatî, Erzurumlu Emrah, Bayburtlu Zihnî, Çıldırılı Âşık Şenlik, Âşık Reyhani, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Murat Çobanoğlu, Âşık Şeref Taşlıova gibi pek çok güçlü temsilcisi ve onların unutulmaz eserleriyle varlığını sürdürmektedir. Âşıklık geleneği, farklı mekân ve ortamlarda sanatlarını icra eden âşıklar sayesinde canlılığını korumaktadır.

Bu çalışmada, Âşık Veysel'in yirminci yüzyıldaki en önemli âşıklardan biri olarak kabul edilmesi ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi çerçevesinde oluşturulan "Yaşayan İnsan Hazinesi Programı" kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerine bir öneri sunulmaktadır. Bu değerlendirme yapılırken, yaşayan insan hazineleri olarak kabul edilen ustalar ve temsilcilerle birlikte Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin 2006 yılındaki kabulünden önce yaşayan ancak günümüzde hayatta olmayan gelenek temsilcilerine nasıl yaklaşılması gerektiği ve bu bağlamda yaşayan veya yaşamayan insan hazineleri konusunun somut olmayan kültürel miras çalışmalarında nasıl ele alınması ve değerlendirilmesi gerektiği üzerine odaklanılmaktadır.

1. Âşıklık Geleneği ve Âşık Veysel

İslamiyet öncesine kadar uzanan ozanlık geleneğiyle bağlantılı olan âşıklık geleneği Türk sözlü edebiyatın önemli konuları arasındadır. Başlangıç temsilcileri "kam" ve "ozan"lar olan bu geleneğin önemli temsilcilerinden birisi de Âşık Veysel'dir. Âşık Veysel, Hicri 1310 (Miladi 1894) yılında Sivas ilinin Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan (Sivralan, Söbüalan) (Kaya, 2011, s. 20), kimi kaynaklarda ise Söbüalın (Alptekin, 2011, s. 15) ve Söbalan (Öz, 2013, s. 9) şeklinde geçen köyde doğmuş ve yine aynı köyde 21 Mart 1973'te vefat etmiştir. Katıldığı bir televizyon programında Veysel doğduğu gün ile ilgili kesin bir bilgisinin olmadığını, annesinin kendisini davarlardan süt sağmadan dönerken yol üzerinde ve tahminen eylül-ekim aylarında doğurduğunu ifade etmiştir (Sivas Kültürü, 2017). Âşık Veysel doğum ve ölümü imgelediği iki kapılı hanın çıkış noktasına geldiğinde bir mezarı olsun istememiş ve özellikle doğduğu yolda gömülmek

istediğini evlatlarına vasiyet etmiş, bunu da bir televizyon programında “*Beni doğduğum yere gömün, üzerimi taşla kapamayın, toprakla örtün sadece. Böylelikle üzerimde otlar çıksın, koyun yesin et olsun, kuzu yesin süt olsun, arı yesin, götürsün bal olsun yani öldükten sonra da canlılara faydam olsun istedim.*” şeklinde açıklamıştır (TRT Arşiv, 1969). Âşığın mezarı isteği üzerine doğduğu yerde ve yol kenarında bulunmaktadır.

Âşık Veysel, yirminci yüzyılda yetişen önemli halk ozanlarından birisidir (Yakıcı, 2012, s. 101). Hakkında otuzu aşkın kitap ve beş yüzden fazla yazı yazılmıştır (Kaya, 2011, s. 15). Ama son yıllarda Âşık Veysel hakkında yazılan kitapların sayıca hızla artması ise dikkat çekmektedir. Farklı kaynaklarda değişik sayıda şiiri olan Veysel’in kayıtlı ortalama 180 adet şiiri bulunmaktadır (Oğuzcan, 1973; Özen, 1998; Kaya, 2011; Alptekin, 2011). Şiirlerinde üzerinde durduğu konular değişmekle birlikte Âşık Veysel hakkında yazılmış eserlerde şiirlerinde yer alan konular üzerine değişik sınıflandırmalar yapılmıştır. Örneğin, Kaya, Veysel’in eserlerini aşk, tabiat, fikrî, dert, taşlama-yergi-eleştiri, dinî-tasavvufî-mistik, millî, kendisiyle ilgili, ünlü kişiler, kuruluş-tesis, gurbet, gönül, yurt-belde, öğüt, fanilik ve zümre olmak üzere on altı başlık altında toplamıştır (Kaya, 2011, s. 79-125). Başka bir kaynağa göre eserler halk evleri-köy enstitüleri, Atatürk-Türklük, halk kültürü, yaylacılık, Sivrialan köyü-çiftçilik, maddi kültür unsurları ile tabiat, aşk, gurbet, vatan, okul-hastaneler, taşlamalar olarak sınıflandırılmıştır. Ozanın şiirleri dikkatli bir şekilde analiz edildiğinde özellikle tasavvuf, aşk, tarih, yurt ve belli şahsiyetler ile ilgili şiirlerini yazmadaki ustalığı göze çarpmaktadır (Alptekin, 2011, s. 61-98, 111).

Aslında Veysel, diğer âşıklardan farklı olarak badeli, usta yanında yetişmiş, irticali olan, atışma-deyişme söyleyebilen, hikâye bilen, kısacası geleneksel “âşık” tiplemesinin şartlarını taşıyan birisi değildir (Duymaz, 2017, s. 10). Bu bilgileri destekler nitelikte bir görüş de Yakıcı’dan gelmiştir: Kimi bilim adamı ve araştırmacılara göre âşıklık geleneğinde var olan bade içme, usta-çırak ilişkisi gibi unsurların Veysel’in gelenek öyküsü içinde yer almadığı, gelenekle iç içe bir durum sergilemediği, âşıklığın kendisinde bir yol gösterme biçiminde ortaya çıktığı görülmektedir (Yakıcı, 2012, s. 102). Rüyasında pir elinden bade içmediği ve yine kendisine verilen bir mahlası olmadığı, atışması bulunmadığı, muamma sorma ve çözmede kendisini ispat etmediği ve halk hikâyesi anlatmadığı için geleneğe bağlı bir saz şairi değildir (Alptekin, 2011, s. 35-37). Kemikli (2008) ise bir yazısında Veysel’in âşıklık geleneğinin en önemli temsilcilerinden birisi olarak kabul edildiğini, Veysel’in sazıyla sözüyle bu geleneğin içerisinde olduğunu vurgulamış, ayrıca onda diğer pek çok âşıkta olmayan başka bir tarz olduğunu ve bu tarzın da onu bildik âşık tipinin dışına çıkardığını ifade etmiştir (2008, s.3-6). Ancak Veysel’in âşıklık unvanını kazanmasında/bu unvanın ona kazandırılmasında onun uluslaşma sürecinde millî oluşunun temel etken olduğu görülmektedir (Oğuz, 2010, s. 6; Yakıcı, 2011, s. 103). Çünkü Âşık Veysel, Pir Sultan Abdal’dan Âşık

Ruhsatî'ye uzanan âşıklar yolunun içinde kendisinden öncekilerin bütün yükünü omuzlamış ve bayrağı kendisinden sonrakilere teslim etmeyi başarmış çok önemli bir halk ozanıdır. Gerek üslubu gerek halk şiirindeki ustalığı ve gerekse kendine has çalıp söyleme tarzıyla yaşadığı döneme damgasını vurmuş, ünü doğup büyüdüğü Sivrialan köyünü ve Sivas'ı aşarak tüm Anadolu'ya yayılmış ve sevenlerinin gönlündeki yerini almıştır (Pürlü, 2017, s. 9).

Özdemir bir çalışmasında Dede Korkut, Karacaoğlan, Yunus Emre, Atatürk, Barış Manço gibi şahsiyetlerin Türk kültürünün yaratıcı kimliklerine sahip kültür aktörleri olduğunu vurgular (2011, s. 26-27). Türk kimliğini ortaya koyan aktörlerde, diğer deyişle bu şahsiyetlerde ve eserlerinde Türk kültürüne ait kodları bulmaktayız. Böylece bu kodlar sayesinde gelenek geçmişten geleceğe bir köprü olarak taşınmaktadır. Bu aktörlerden birisi de Âşık Veysel'dir (Tecer, 1941, s. 18). Günümüz Türk Halk Müziği sanatçılarından biri olan Arif Sağ büyük ozan adına hazırlanan bir TV belgeselinde Veysel için "Geçmiş taşıyan adam." ifadesini kullanmış ve ayrıca Veysel'in dilinin çok yalın, dinleyen herkesin anlayabileceği şekilde olduğunu sözlerine eklemiştir (Habertürk TV, <https://www.haberturk.com>, 2019). Veysel'in her kesimden okuyucusu ve dinleyicisi vardır. Veysel her bireyin düşüncesine, duygusuna, inancına ve dünya görüşüne yer vermiştir (Kaya, 2011, s. 79-80). Belki de O'nu bu kadar sevilen yapan yönler bunlardır.

2. Somut Olmayan Kültürel Miras ve Yaşayan İnsan Hazinesi Envanteri

Folklor diğer deyişle halk bilim çalışmaları kültür çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Bir halkın geleneksel kültürü, uygulamaları, sözlü anlatımları, kutlamaları, inanışları, sözlü edebiyatı ve gelenekleri gibi konular folklor disiplini içerisinde kendine özgün araştırma teknikleri ve bakış açılarıyla 19. yüzyılda sosyal bilimler alanında bağımsız bir bilim olarak kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye'de ise Türk halk bilimi çalışmaları halk edebiyatına yönelişin başladığı Tanzimat Dönemi ile hız kazanmıştır (Yıldırım, 1998, s. 44-45). O dönemde İbrahim Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa ve Ziya Paşa gibi isimlerin halk edebiyatı konularına dair yazılarının ve çalışmalarının olduğunu görmekteyiz (Oğuz, 2015, s. 14-21). Sonrasında ise folklor hakkında ilkler olarak kabul edilen yazılar art arda yazılarak kültür ve edebiyat dünyasındaki yerini almıştır. Bu anlamda folklor konusunda ilk olarak 23 Temmuz 1913 tarihli 'Halka Doğru Dergisi'nin 14. sayısında Ziya Gökalp'in "Halk Medeniyeti-I, Başlangıç" adlı yazısı, sonra ise Fuad Köprülü'nün 6 Şubat 1914 tarihli ve 6091 sayılı 'İkdam Gazetesi'nde yer alan "Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklor" yazısı ve 5 Mart 1914 tarihli Peyam Gazetesi'nin 20 numaralı edebî ekinde yer alan Rıza Tevfik'in "Folklor, Folk-lore" yazıları ilk yazılar olarak kabul görmüştür (Oğuz, 2015, s. 23-32). Cumhuriyetle birlikte devlet kurumları, üniversiteler, dernek ve vakıflar,

belediyeler gibi pek çok resmî-özel kurum ve kuruluşlar folklor çalışmalarında yer almıştır.

Türkiye 2006 yılında SOKÜM Sözleşmesi'ne resmî olarak taraf olunca halk bilimi çalışmalarında yeni bir dönem başlamıştır. Böylece daha önce hiç kullanılmamış bir terim olan “Somut Olmayan Kültürel Miras” kültür çalışmalarında yer almaya başlamıştır. UNESCO yaptığı çalışmaları adı geçen bu sözleşme çerçevesinde yürütmektedir. Bu bağlamda oluşturulan “Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri” ve “Yaşan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri” SOKÜM politikalarının uygulanmasında iki ana unsurdur. “Yaşayan İnsan Hazinesi” kavramı UNESCO'nun YİH sisteminde “Somut olmayan kültürel mirasın spesifik elemanlarını yeniden yaratmak veya yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerilere yüksek düzeyde sahip kişilerdir.” şeklinde tarif edilmektedir (Oğuz, 2009, s. 34-35). Yaşayan İnsan Hazinesi'nin tespiti ise belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. YİH olarak ilan edilecek olan kişinin temsil ettiği ustalığı en az 10 yıldır icra etmesi, bilgi ve becerisini uygulamada üstünlüğünü göstermesi, alanında ender bulunan bir bilgiye sahip olması, kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanması, sahip olduğu geleneğe ait bilgi ve becerileri geliştirme yeteneğine sahip olması, bilgi ve becerilerini çırığa aktarması ve bir usta olarak çırak yetiştirmesi gibi özelliklere sahip olması gerekmektedir (KTB, Yaşayan İnsan Hazinesi Envanteri). Bu bağlamda Türkiye'de Yaşayan İnsan Hazinesi'nin yukarıda bahsedilen ölçütler çerçevesinde tespiti ve kayıt altına alınması sonrasında UNESCO'nun belirlediği SOKÜM çalışmaları çerçevesinde gerçekleştirilmesi gereken politikalar ve uygulamalar olarak yaşayan insan hazinesi olarak değerlendirilen kişinin ilk önce “Yaşayan İnsan Hazinesi Türkiye Ulusal Envanteri”ne kaydedilmesi, ödül verilmesi ve ödül töreninin yapılması, tanıtıcı program ve yayınların yapılması, sergi ve toplantı gibi bilimsel etkinliklerin yapılması, geleneği ve yaşayan insan hazinelerini öğretici anlatıcı atölye çalışmalarının yapılması gibi temel aşamalar da vardır (Fedakar & Demir, 2018, s. 93).

Bununla birlikte bir toplumun sahip olduğu kültürel değerlerin geleceğe aktarılması, bu kültürel değerlerin öğretilmesi, korunması, yaşatılması, sürdürülebilir çalışma ve programlarla mümkündür. SOKÜM kapsamında yapılan çalışmalardan birisi olan insan hazineleri programları da bu anlamda gelenek temsilcilerinin geleceğe taşınmasında değerlidir. “Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri” ile geleneğin ustaları olarak kabul edilen (Oğuz, 2008, s. 5) yaşayan insan hazineleri somut olmayan kültürel mirasın taşıyanı, icracısı ve yaşatanıdır. Uluslararası tarafı da olan insan hazineleri gibi SOKÜM temelli geliştirilen çalışmalar Özdemir'in de dikkat çektiği gibi Türkiye'de bu alanda ortaya konulan birikim ve bu birikim sonrasında tespit edilecek ulusal bir model denilebilecek yeni çalışma modellerini de ortaya çıkarabilecek olan çalışmalardır (Özdemir, 2018, s. 24).

Yaşayan İnsan Hazinesi olarak YİH kriterlerine uygun olan sanatçı, usta ve icracılar Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından envanter numaraları da verilmek suretiyle kayıt altına alınmaktadır. Bakanlığın son bilgilerine göre 67 kişi Yaşayan İnsan Hazinesi olarak ilan edilmiştir (KTB, Yaşayan İnsan Hazinesi Envanteri). Âşıklık geleneği içerisinde yaşayan insan hazinesi olarak kabul edilen ilk sanatçı Şeref Taşlıova'dır. Ayrıca İsmail Nar, Ali Rıza Ezgi ve Maksut Koca da aşıklık geleneği alanında yaşayan insan hazinesi olarak kaydı yapılan sanatçılardır. Yaşayan insan hazinesi olarak Bakanlıkça ilan edilen bazı gelenek ustalarından vefat edenler olmuştur. Yaşadığı dönemde yaşayan insan hazinesi olarak kabul edilen fakat sonradan vefat eden gelenek temsilcilerinin insan hazinesi olarak kabulü devam edecek midir? sorusuna nasıl cevap verilmelidir? “Yaşayan” ifadesini nasıl anlamalıyız? Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal, Dede Korkut gibi günümüzde yaşamayan gelenek icracıları da “Yaşayan İnsan Hazinesi Programı” çerçevesinde nasıl ele alınmalıdır? sorularına verilecek olan cevaplar da gelenek temsilcilerine bakışı ortaya koymaya yardımcı olacaktır. Böylece SOKÜM çalışmalarını ve politikalarını bütüncül bir yaklaşımla ele almak geçmişten günümüze tüm gelenek temsilcilerini anlama, anlatma ve geleceğe aktarma durumu SOKÜM'e dair sürdürülebilir çalışmalar açısından önem arz etmektedir.

3. Yaşayan İnsan Hazinesi Olarak Âşık Veysel

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı tarafından 2022 yılında “Vefa” dalında Kültür ve Sanat Büyük Ödülüne layık görülen Âşık Veysel Türkiye'nin önerisi üzerine UNESCO'nun 42. Genel Konferansı'nda aldığı karar ile vefatının 50. yıl dönümü olan 2023 yılında “Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri Programı”na alınmıştır (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Resmi Sayfası). Böylece büyük ozan 2023 yılı içerisinde düzenlenen etkinlik ve programlarla yıl boyunca anılmıştır.

Yaşayan insan hazineleri ulusal envanteri gereğince yukarıda da ifade edildiği üzere hayatta olan gelenek temsilcileri hazine olarak kabul edilmektedir. Geleneğin güçlü bir insan hazinesi olan Âşık Veysel günümüzde yaşamadığı için yaşayan insan hazinesi olarak SOKÜM'ün çalışma esasları doğrultusunda listede yer almamaktadır. Listede yaşayan insan hazinesi olarak yer almaması nasıl değerlendirilmelidir? Yaşamaması aşığın insan hazinesi olmamasına engel midir? Bu sorular geleneğe sadece bugünkü pencereden mi bakılmalı yoksa geçmiş zamanlardaki gelenek ve gelenek icracıları ve ustalarına nasıl bir bakış açısına sahip olunmalı gibi soruları da beraberinde getirmektedir.

1932 yılında Sivas'ta Ahmet Kutsi Tecer'in öncülüğünde Âşıklar Bayramı düzenlenmiştir. Bayrama katılan 12 âşıktan birisi de Veysel'dir (Alptekin, 2009, s. 9). Âşık Veysel'e 26 Temmuz 1965 tarih ve 12050 sayılı T.C. Resmî Gazete'de yürürlüğe giren kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından “Ana dilimize ve millî birliğimize yaptığı hizmetlerden dolayı, yaşadığı sürece vatani hizmet

tertibinden” maaş bağlanmıştır (Bekki, 2021, s. 78). Bu kanun aynı zamanda günümüz somut olmayan kültürel miras çalışmaları perspektifiyle okunacak olursa Veysel’in o tarihte yaşayan bir insan hazinesi olarak kabul edildiğinin önemli bir göstergesi olduğu söylenebilir. Bu nedenle geleneğinin aktarıcısı olan büyük halk ozanının yaşayan / yaşamakta olan / unutulmayan bir insan hazinesi olduğunun en büyük kanıtı yaşadığı sürece kendisine bağlanan bu 500 liralık maaştır (Yıldırım, 2018, s. 99).

Alptekin Âşık Veysel adlı biyografik çalışmasında Veysel’i çeşitli yönleriyle el almıştır. Âşık Veysel 1933’te “Cumhuriyet’in Onuncu Yılına İlk Destan Yazan Ozan” olarak (Alptekin, 2009, s. 10-11) zamanın önemli bir iletişim aracı olan radyoya davet edilir ve bazı parçalarını radyoda okur. Âşık Veysel’in ilk şiir kitabı olan “Âşık Veysel Deyişler” adlı kitabı Halk Evleri Genel Merkezi yayın organı olan Ülkü dergisi adına Ahmet Kutsi Tecer tarafından hazırlanarak basılmıştır. Veysel’e ayrıca telif olarak bir miktar da ödeme yapılır (Bekki, 2021, s. 52). Bu anlamda ilk telif alan gelenek temsilcisi sayılmaktadır. Âşık Veysel yazdığı şiirler sebebiyle büyük bir sanatkâr ve usta olarak kabul edilmiştir. Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM) kayıtlarına göre Âşık Veysel’in söz yazarı olduğu yüz on bir (111) parça, elli dokuz (59) farklı sanatçı tarafından bestelenmiştir. TRT Türkiye Halk Müziği Repertuarında kırk iki (42) adet türküsünün kaydı bulunmaktadır (Bekki, 2021, s. 129-130).

Âşık Veysel içinde bulunduğu toplumun halk kültürü unsurlarını çok iyi bilen birisidir (Alptekin, 2011, s. 68). Bu nedenle onun eserlerine Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde yer alan *i. sözlü gelenekler ve anlatımlar*, *ii. gösteri sanatları*, *iii. doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar* *iv. toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler* ile *v. el sanatları geleneği* (Oğuz, 2009, s. 153-154) alanları üzerinden bakmak yerinde olacaktır. Âşık Veysel şiirlerinde SOKÜM’ün sözlü gelenekler ve anlatımlar alanında yer alan atasözlerini, deyimleri, dua-bedduaları, alkış-kargışları büyük bir ustalıkla kullanmıştır. Veysel toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler alanında yer alan ana konulardan birisi olan ve insan hayatının önemli geçiş dönemlerini ifade eden doğum, evlilik ve ölüm ile ilgili düşüncelerini de sıklıkla şiirlerine yansıtmıştır. Büyük ozan ayrıca doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar başlığı altında yer alan halk ekonomisi, halk takvimi, halk hekimliği gibi konulara da şiirlerinde yer vermiştir. Âşık Veysel’in şiirleri analiz edildiğinde giyecekler, mutfak eşyaları, kazıcı ve kesici aletler ile müzik aletleri gibi somut olmayan kültürel miras unsurlarına da rastlanılmıştır. Şatiroğlu’nun şiirlerinde tespit edilen SOKÜM unsurlarına örnekler aşağıda verilmiştir:

Sözlü gelenekler ve anlatımlar:

Atasözü: “*Taşım su ile değirmen dönmez.*” (Alptekin, 2011, s. 70)

Deyim: “*Millette kurban olaydı bu baş.*” (Alptekin, 2011, s. 73)

Alkış: “*Atatürk’ün yattığı yer nur olsun.*” (Alptekin, 2011, s. 75)

Kargış: “*Memlekete hor bakanlar kör olsun.*” (Alptekin, 2011, s. 76)

Bu bilgilere ilaveten Âşık Veysel yakın çevresi tarafından fıkraçılığı, masal anlatıcılığı ve nüktedanlığı ile de tanınmaktadır. (Alptekin, 2011)

Toplumsal olaylar, şölenler ve ritüeller- Geçiş dönemleri:

Doğum: “*Çocuk olsam beleklerle belensem.*” (Alptekin, 2011, s. 81)

Evlilik: “*Bekâr olsam dünür olsam dullara.*” (Alptekin, 2011, s. 81)

Ölüm: “*Ay geçer yıl geçer uzarsa ara*”

“*Giyin kara libas yaslan duvara*” (Ölümünden önce sazına yazdığı şiiirdir.) (Alptekin, 2011, s. 81)

Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar:

Halk ekonomisi: “*Kimi pulluk koşar kimi makine*”

“*Kimi eski çifti kullanır gine*” (Alptekin, 2011, s. 87)

Halk meteorolojisi: “*Hava bozuk tehlikeli bu sıra*”

“*Az kaldı ki köyü yerinden süre*” (Alptekin, 2011, s. 88)

Halk takvimi: “*Dinle çiftçilerin garip halini*”

“*İlkbaharda çifte başlar çiftçiler*” (Alptekin, 2011, s. 87)

Halk hekimliği: “*Bütün kusurlarım toprak gizliyor*”

“*Merhem çalıp yaralarım düzlüyor*” (Alptekin, 2011, s. 247)

Yemek: “*Koyun verdi kuzu verdi süt verdi*”

“*Yemek verdi ekmek verdi et verdi*” (Alptekin, 2011, s. 246)

Diğer SOKÜM unsurları:

Giyecekler: “*Palto giyerim alıklı*” (Alptekin, 2011, s. 91)

Mutfak eşyası: “*Herkes destisini (testisini) doldurdu çıktı*” (Alptekin, 2011, s. 92)

Kazıcı ve delici aletler: “*Kazma coşar kürek coşar bel coşar*” (Alptekin, 2011, s. 93)

Müzik aletleri: “*Kaval olur keman olur saz olur*” (Alptekin, 2011, s. 97)

Görüldüğü üzere Veysel halk kültürü unsurlarını şiiirlerinde büyük bir ustalık ve ihtimamla kullanmıştır. Âşık Veysel aramızdan ayrılmış olsa da onun için “Yaşayan İnsan Hazinesi” veya “Yaşamakta Olan/Unutulmayan İnsan Hazinesi”

demek hiç de yanlış olmayacaktır. Çünkü ünlü ozan ve eserleri günümüzde hala canlılığını korumaktadır. Ayrıca Veysel âşıklık geleneğinin büyük bir aktarıcısıdır. Kendisinden önce gelen Karacaoğlan, Dertli, Pir Sultan Abdal ve Ruhsatî'den etkilenmiş, kendisinden sonra gelen Meydanî, Hasreti, Ali Çatak, Yanık Umman, Devaî gibi birçok aşığı da etkilemiştir (Yıldırım, 2018, s. 117, 121). Âşık Mahzuni Şerif de Âşık Veysel'den etkilenen ozanlardan bir tanesidir. Âşık Veysel düşünce felsefesi ve mülayimliği bakımından Mahzuni'ye ilham kaynağı olmuştur (İrmak, 2017, s. 42). Yaşadığı dönemde de icrasıyla ve şiirleri ile dikkat çeken Âşık Veysel, yaşadığı dönem itibariyle gelenek temsilcisi ve insan hazinesi olarak kıymet görmüştür. O aynı zamanda eserleriyle varlığını devam ettiren bir âşıktır. Âşıklık geleneğinin önemli bir temsilcisi olarak insanların gönlünde hâlâ yaşamakta olan / unutulmayan insan hazinesi olarak kabul görmektedir.

Sonuç

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) kavramı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı olarak bilinen UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihindeki 32. Genel Konferansı ile ülkelerin gündemine girmiştir. Türkiye ise ülke olarak 2006 yılında TBMM'de çıkarılan kanunla bu sözleşmeye taraf ülkeler arasında yerini almıştır. Sonrasında ise 2008 yılından itibaren UNESCO'ya üye olan ülkelerin ortak çalışmaları ile "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi" oluşturulmaya başlanmıştır. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komisyonu çalışmaları öncülüğünde "Yaşayan İnsan Hazinesi" adıyla envanter çalışması ile yukarıda zikredilen temsili listeye somut olmayan kültürel miras değerlerinin kaydedilmesi başlamıştır. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin konuları arasında bu mirasın aktarılmasında bir araç işlevi gören sözlü gelenekler ve anlatımlar da yer almaktadır. Sözlü geleneğin önemli bir parçası olan âşıklık geleneği ise temsilcileri ile somut olmayan kültürel miras alanı içindedir. İşte bu geleneğin temsilcilerinden olan âşıklar da yaşayan insan hazineleri olarak kabul edilmiştir.

Yaşayan insan hazineleri adı üstünde geleneğin yaşayan temsilcileridir. Hazine olarak kabul edilen gelenek temsilcileri dışında geçmiş yüzyıllarda yaşamış veya SOKÜM sözleşmesi öncesinde ölmüş olan gelenek temsilcileri ve ustaları neden yaşa(ma)yan insan hazinesi olarak değerlendirilmemektedir? Bu soruya "Sadece yaşayan gelenek ustaları değerlendirmeye tabi tutulmaktadır." diye cevap verilebilir. Ama geçmiş yüzyıllarda veya SOKÜM Sözleşmesi'nin kabulü öncesinde yaşayan, edebiyatın önemli isimlerinin de birer insan hazinesi olduğu göz ardı edilemez. Devlet kurumlarının, üniversitelerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının SOKÜM kapsamında yapacakları çalışmalarda yaşayan insan hazinelerini değerlendirirken hayatta olmayan yaşamayan insan hazinelerini de dikkate alarak geleneği bütüncül bir yaklaşımla ele alması gerekmektedir. Böylece geleneğin sürdürülebilirliği gerçekleşerek yaşayan insan hazinesi olarak

ilan edilen gelenek ustalarının her zaman gündemde kalması da sağlanabilir. Yaşayan İnsan Hazinesi yanında hayatta olmayan geleneğin unutulmaz bu temsilcilerini, icracılarını ve ustalarını da unutmama ve geleceğe taşıma adına Yaşamakta olan / Unutulmayan İnsan Hazinesi olarak kabul etmek ve yaşayan insan hazinesi ulusal envanteri kapsamında değerlendirmek doğru olacaktır.

Sonuç itibarıyla yaşadığı dönem içerisinde değerlendirildiğinde Veysel Şatıroğlu gibi bir ustanın günümüz âşıklık geleneği kapsamında bir kez daha yetişip yetişemeyeceği konusunda araştırmacılar karamsardır. Kabul etmek gerekir ki Âşık Veysel, saz çalarak, usta malı şiirler okuyarak, kendi ürettiği şiirleri besteleyip söyleyerek somut olmayan kültürel mirasın dağarcığının zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu nedenle millî bir değer olan Veysel'in başta somut olmayan kültürel bir miras unsuru ve dolayısıyla da yaşa(ma)yan / unutulmayan bir insan hazinesi olduğunun kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Alptekin, A. B. (2009). *Âşık Veysel*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2011). *Âşık Veysel, Türküz Türkü Çağırırız*, 3. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2018). Âşık Şiirinin Oluşumu, Gelişimi ve XIV. Yüzyıldaki Temsilcileri. A. Duymaz, Ç. Kara (Ed.). *Türk Halk Şiiri kitabının içinde* (170-191. ss.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bekki, S. (2021). *Halk Müziğinin Seyyar Radyosu Âşık Veysel*, 2. Baskı. İstanbul: Muhit Kitap.
- Duymaz, A. (2017). Âşık Veysel'in 'Sarı Yıldız' Türküsü ve Çeşitlemeleri Üzerine. *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, 2. Cilt içinde (9-18. ss.), 24-25 Mayıs 2015, Sivas: Esform Ofset.
- Ekici, M. (2017). Âşık Veysel ve Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi Çerçevesinde Günümüz Âşıklık Geleneğinin Sorunlarına Bir Bakış. *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri*, 1. Cilt içinde (55-62. ss.), 24-25 Mayıs 2015, Sivas: Esform Ofset.
- Fedakâr, P. & Kuzay Demir G. (2018). Yaşayan İnsan Hazinesi Programının Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği Bağlamında Değerlendirilmesi. *Millî Folklor*, Sayı: 120 (Güz 2018), 90-101.
- Habertürk TV. (2019). Başrol (Âşık Veysel Belgeseli). <https://www.haberturk.com/video/tv/izle/basrol--4-haziran-2019-asik-veysel/641737>. Erişim tarihi 07 Mart 2023.

- Irmak, Y. (2017). *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Âşık Mahzuni Şerif ve Şiirleri*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Kaya, D. (2011). *Âşık Veysel*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kemikli, B. (2008). İki Veysel Yahut Aynadaki Kırılma, *Buruciye Edebiyat Dergisi*, 4. Sayı, Sonbahar, 3-6.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri, <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan-hazinelere-ulusal-envanteri.html>. Erişim tarihi 5 Eylül 2023.
- Oğuz, M. Ö. (2008). UNESCO ve Geleneğin Ustaları. *Millî Folklor*, Sayı: 77. (Güz 2010), 5-10.
- Oğuz, M. Ö. (2009). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Oğuz, M. Ö. (2010). Sözel Belleğin Tarihe Tanıklığı ve Âşıkların İnanılan Biyografileri. *Millî Folklor*, Sayı: 87 (Güz 2010), 5-12.
- Oğuz, M. Ö. (2015). *Araştırmaların Tarihi, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde. M. Ö. Oğuz (Ed.). 12. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Oğuzcan, Ü. Y. (1973). *Dostlar Beni Hatırlasın*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öz, G. (2013). *Alevilik – Bektaşilik Bağlamında Âşık Veysel*. Ankara: Barış Kitap.
- Özdemir, N. (2011). Âşıklık Geleneği ve Medya. *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Âşık Sanatı Uluslararası Sempozyum Bildirileri* içinde (33-52. ss.), Haz. M. Öcal Oğuz-Selcan Gürçayır, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) Yayını.
- Özdemir, N. (2018). Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 18/1, 1-28.
- Özen, K. (1998). *Âşık Veysel, Selam Olsun Kucak Kucak*. Sivas: Dilek Ofset.
- Pürlü, K. (2017). “Önsöz”, *Dünya Ozanı Âşık Veysel Sempozyumu Bildirileri 1. Cilt* içinde, (9-10. ss.), 24-25 Mayıs 2015, Sivas: Esform Ofset.
- Sivas Kültürü. (2017). “Kendi Anlatımıyla Âşık Veysel’in Hayat Hikâyesi-1969”. <https://www.youtube.com/> Erişim Tarihi 07 Mart 2023.
- Tecer, A. K. (1941). Halk Edebiyatı. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları kitabının içinde*, 1940-1941, İstanbul: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı.
- TRT Arşiv. (1969). *Âşık Veysel*. <https://www.youtube.com/watch?v=XWW0oEfKuzg&t=906s>. Erişim Tarihi 01 Şubat 2023.

Turan, M., Öz, G. & Yılmaz, O. (1999). *Dostlar Seni Unutmadı Âşık Veysel*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

UNESCO, Türkiye Millî Komisyonu.
<https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/6070>. Erişim tarihi 5 Eylül 2023.

Yakıcı, A. (2012). Geleneksel Şiirden Türküye Dönüşümün Yaratıcı ve Aktarıcısı Olarak Âşık Veysel'in Kültürel Mirasa Katkısı, *Milli Folklor*, Yıl: 24, Sayı: 93, 101-111.

Yıldırım, C. (2018). *Âşık Veysel – Biyografi*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.